

DÖNÜŞÜMÜN EKSENİNDE MEDYA VE TOPLUM

Toplum, tarihin başından beri kendini anlatma ihtiyacıyla biçimlenen bir organizmadır. Bu anlatı, ilk önce mitlerle, sonra konuşarak, zamanla yazı ve resimle şekil bulmuş; her defasında çağın ruhunu bir başka şekilde ifade etmiştir.

Ömer GÜLER

Ne var ki bu anlatılar, yüzyıllar boyunca dar alanlarda ve sınırlı çevrelerde dolaşıma girebiliyordu. Oysa bu sınırlar, Sanayi Devrimi ile birlikte köklü değişimlere maruz kaldı. Buharın çarklara yön verdiği, zamanın üretimle ölçülmeye başlandığı bu yeni çağ, yalnızca makineyi değil, toplumun ruhunu da dönüştürmeye başladı.

Sanayi Devrimi sadece fabrikaları değil, insanın dünyaya ve kendine bakışını da değiştirdi. Zamanı disipline eden fabrika çanları, bireyi makineye benzeten işleyişler ve kitlesel göçlerle kurulan kentler oluşturdu. Hepsi birlikte, geleneksel toplum yapısını çözerek yeni bir toplumsallık formu doğurdu. Bu yeni toplum, anonim, kalabalık ve bireyciydi. Artık kimlik, yalnızca ait olduğun aile ya da din değil; üretim ilişkileri içindeki yerin, sahip olduğun beceriler, tükettiğin ürünler ve maruz kaldığın imgelerle de tanımlanır olmuştur.

Bu süreçte bireyin anlam üretme mekanizmaları da değişti. Artık sözlü gelenekten devralınan anlamlar, yerini görselliğin hâkimiyetine bıraktı. Zira yazı, görsel imgelerle yarışmıyordu. Kitlesel üretim,

1 Ömer Güler, TESAM Medya ve İletişim Kürsüsü Direktörü.

kitlesel iletişimle birleştğinde "toplumsal hafıza" dediğimiz şey, kimin kontrolünde olduğu sorusunu da beraberinde getirdi.

Bu kırılmanın ardından gelen en büyük değişim ise "İletişim" alanında yaşandı. Toplumsal belleğin taşıyıcısı olan anlatı, artık kulaktan kulağa değil, basılı sayfalardan, radyo dalgalarından ve ekranlardan yayılıyordu. Böylece medya, yalnızca bir araç değil, zamanla bizzat toplumun dokusunu örmeye başlayan bir güç haline dönüştü.

Medyanın Doğuşu ve Kimliklerin Yeniden Kurulumu

Basın ve yayın araçlarının doğuşu, özellikle 19. yüzyıldan itibaren toplumları sadece bilgilendiren değil, aynı zamanda şekillendiren bir kurumun doğuşu anlamına geliyordu. Gazeteler, ulusal kimliklerin inşasında kritik roller üstlenirken; radyo ve televizyon, bir milletin aynı anda aynı şeyi izlemesini sağlayarak ortaklık duygusunu pekiştirdi. Bu, zamanla milliyet kavramının yaygınlaşmasını, farklı fikir ve ideolojilerin ortaya çıkmasını sağladı. Bu dönemde medya, yalnızca haber taşıyan bir kanal değil, aynı zamanda gündelik hayatın biçimleyicisi hâline geldi.

"Bu kırılmanın ardından gelen en büyük değişim ise "İletişim" alanında yaşandı. Toplumsal belleğin taşıyıcısı olan anlatı, artık kulaktan kulağa değil, basılı sayfalardan, radyo dalgalarından ve ekranlardan yayılıyordu."

Toplumsal hangi değerleri sahiplendiği, hangi davranışları dışladığı, kime “örnek vatandaş” dendiği gibi meseleler büyük ölçüde medya içerikleriyle şekillendi. Medya, iktidar aygıtlarıyla yakın ilişki içinde çalıştı; yönetenin söylemi, haberin diliyle buluştuğunda halkın gündemini de belirlemeye başladı.

Marshall McLuhan’ın ifadesiyle “Araç mesajdır” önermesi, tam da bu dönüşümün odak noktasını gösterir. Medya, sadece içerik taşımıyor, aynı zamanda içeriklerin nasıl algılanacağına da karar veriyordu. Görsel medya, bireyde sahiçilik hissi uyandırarak televizyonun neredeyse aileden bir birey gibi içselleştirilmesini sağladı. Reklamlar, tüketim kültürünü dayatırken; diziler ve filmler “Nasıl yaşanmalı?” sorusuna yanıt üretti.

Yirminci yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise bu doğrusal, merkezî ve tek yönlü medya anlayışı dijitalleşmeyle be-

raber büyük bir kırılma yaşadı. Bilgi, artık bir merkezden çevreye değil, her noktadan her noktaya akabilen bir yapıya büründü. İşte tam bu eşikte, sosyal medya kavramı sahneye çıktı.

Toplumda Yeni Düzen: Sosyal Medya

Sosyal medya, medya olgusunu hem genişletti hem de dönüştürdü. Klasik medyanın pasif tüketicisi, artık aktif bir üreticiye dönüştü. Facebook’ta bir statü güncellemesi, Twitter’da tek cümlelik bir yorum, Instagram’da bir görsel... Hepsi birer iletişim edimi hâline geldi. Bu araçlar yalnızca iletişimi hızlandırmadı; bireyleri birer küçük medya birimine dönüştürdü.

Bu yeni düzenin en çarpıcı yönü, gerçeklikle kurulan ilişkinin değişmesiydi. Sosyal medyada her birey kendi anlatısını kurar, düzenler ve yayar. Bu durum,

post-truth çağının zeminini hazırlarken; hakikatin çoğullaşmasına ve aynı zamanda parçalanmasına da yol açtı. Artık bireyin kendi doğrusu, kendi kamusu ve kendi yankı odası vardı.

Sosyal medya, bir yandan da “görünme arzusu”nu tetikledi; öte yandan bireylerin benlik inşasını dış onay mekanizmalarına bağladı. Beğeni sayıları, takipçi oranları ve etkileşim grafikleri, bireyin sosyal statüsünü belirleyen yeni göstergelere dönüştü. Gündelik yaşam, filtrelenmiş gerçekliklerle örülürken; insan ilişkileri de yüzeyselleşti.

Toplumsal hareketler de bu dijital damar üzerinden yayılmaya başladı. Arap Baharı, Gezi Direnişi, Black Lives Matter (Siyahların Hayatı Önemlidir) gibi hareketler, sosyal medya sayesinde anlık örgütlenme, tanıklık ve dayanışma üretme imkânı buldu. Ancak bu yeni mecra, yalnızca özgürlüklerin değil; manipülasyonun ve gözetimin de alanı oldu. Birey, kendi sesiyle konuştuğunu sanarken, algoritmaların ve çeşitli ‘oyun kurucu’ların yönlendirdiği bir labirentte dolaşmaya başladı.

Türkiye Örneği

Türkiye’de medya tarihine bakıldığında, modernleşme projeleriyle iç içe geçmiş bir serüven görülür. Cumhuriyetin ilk yıllarında gazete, dergi ve radyo, bir yandan okuryazarlığı artırmak, öte yandan yeni bir vatandaş tipi yaratmak için seferber edildi. Televizyonun yaygınlaştığı 1980 sonrası ise medya, kitlesel kültürün taşıyıcısı, popüler imgelerin üreticisi hâline dönüştü.

"Türkiye’de medya tarihine bakıldığında, modernleşme projeleriyle iç içe geçmiş bir serüven görülür. Cumhuriyetin ilk yıllarında gazete, dergi ve radyo, bir yandan okuryazarlığı artırmak, öte yandan yeni bir vatandaş tipi yaratmak için seferber edildi. Televizyonun yaygınlaştığı 1980 sonrası ise medya, kitlesel kültürün taşıyıcısı, popüler imgelerin üreticisi hâline dönüştü."

2000’li yıllarda Türkiye, dijitalleşmeyle birlikte çok katmanlı bir medya ekosistemine adım attı. İnternetin demokratikleştirici etkisi, başlarda ifade özgürlüğü ve sivil toplumun görünürlüğü açısından olumlu etkiler yarattı. Ancak zamanla sosyal medya, klasik medyanın hastalıklarını miras almaya başladı:

Kutuplaşma, manipülasyon, linç kültürü...

Sosyal medya, Türkiye’de yalnızca siyasi değil; toplumsal dönüşümün de en belirleyici aktörlerinden biri oldu. Kriz zamanlarında hem örgütlenmenin hem de bilgi kirliliğinin alanına dönüşebildi. Dijital dünyanın sunduğu hız ve görünürlük, zaman zaman bireyler arası dayanışmayı artırırken; kimi zaman da paniği, güvensizliği ve aşırı duygusal yüklemeleri beraberinde getirdi.

Güncel Toplumsal Örnekler

1. Deprem Sonrası Bilgi Kirliliği (Kahramanmaraş, 2023)

6 Şubat depremleri sonrasında sosyal medya, bir yandan arama kurtarma faaliyetleri ve yardım koordinas-

yonu için eşsiz bir mecra hâline gelirken; diğer yandan yanlış bilgilerin, sahte yardım kampanyalarının ve komplo teorilerinin yayıldığı bir panik alanına dönüştü. Özellikle “yardım gelmedi”, “binalar bilerek yıkıldı”, “yapay deprem üretildi” gibi içerikler, bilgi ile duygunun birbirine karıştığı noktada toplumsal öfkeyi dijitalden fiziksele taşıdı. Bu olay, sosyal medyanın hem çözüm üretici hem de

kriz büyütücü bir güç olduğunu açıkça gösterdi.

2. Psikolojik Paylaşım Patlaması ve Duygusal Teşhir

Pandemi sonrası dönemde, özellikle genç bireyler sosyal medyada depresyon, kaygı ve travma odaklı içeriklere yöneldi. Terapi seanslarını andıran paylaşımlar; günlük duygusal iniş çıkışların sürekli görünür kılınması ve içe dönük deneyimlerin teşhiri, bir yandan empati kültürünü geliştirirken; öte yandan bir “travma yarışına” ve “duygusal performans”a evrildi. Sosyal medya, bireysel kırılگانlıkların kolektif hâle getirildiği bir duvar işlevi görmeye başladı.

Sonuç

Medya, artık yalnızca toplumsal yaşamı yansıtan bir ayna değil; toplumsal bilinç, kimlik ve hakikat algısının yeniden üretildiği çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Dijitalleşme ile birlikte bireyler, hem içerik üreticisi hem de anlamların taşıyıcısı hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir ilerlemeden ibaret değil; toplumsal bağların, değerlerin ve gerçekliğin yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Ancak bu yeni

düzen, yalnızca özgürleşme değil; aynı zamanda gözetim, manipölasyon ve kimlik aşınması gibi riskleri de beraberinde getirmiştir.

Gerçek ve sağlıklı bir toplumsal dönüşüm, bireylerin medya karşısındaki konumlarını sorgulaması; dijital etiği içselleştirmesi ve kamusal sorumluluk duygusuyla hareket etmesiyle mümkündür. Aksi hâlde medya, gerçeği aynada değil; sisli bir vitrinde seyrettiren, yönlendiren ve hatta yabancılaştıran bir aygıta dönüşecektir.

Bu noktada, yalnızca bireylerin değil; kamusal otoritelerin, özellikle de devletin aktif ve dengeleyici bir rol üstlenmesi elzemdir. Devlet, ifade özgürlüğünü zedelemekten; ancak hakikatin ve kamu yararının altını çizerek şekilde medya okuryazarlığını yaygınlaştırmalı, dijital etik ilkeleri teşvik etmeli ve manipölasyona karşı dirençli bir medya ekosistemi inşa etmelidir. Bu dönemde; kamusal düzenin korunması ve toplumun sağlıklı bir dönüşüm geçirebilmesi, bununla beraber bireyin dijital dünyada insan onuruna yaraşır biçimde var olabilmesi için, normların yeniden yazılması elzemdir ve şarttır.